

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора

Голубки Степана Михайловича

на дисертацію Верстяка Андрія Васильовича

«Стратегічні пріоритети регулювання еколого-економічного зростання в умовах інноватизації економіки», представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дослідження

Актуальність теми дисертаційної роботи обумовлена декількома чинниками.

По-перше, еколого-економічний розвиток входить до числа стратегічних пріоритетів державної політики багатьох країн світу. Даний вектор з особливою силою актуалізується у тих суспільствах, які декларують втілення в життя цілей сталого розвитку суспільства. Крім того, для гармонійної взаємодії людини з природою у процесі господарювання необхідною потребою виступає врахування обмеженості природних ресурсів та загрози їх вичерпності. При цьому важливу роль відіграє державне регулювання національною економікою.

По-друге, очевидно, що в інституціональному середовищі української дійсності, дослідження еколого-економічного розвитку на базі системного підходу є дуже актуальним в економічній науці. Це дозволяє, з одного боку, аналізувати особливості формування відносин (часто породжених в антагонізмі економічних та екологічних завдань), які виникають між конкретними суб'єктами з приводу використання ресурсів чи створення нових. З другого боку – надає можливість досліджувати об'єкт як цілісну множину елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними та надає прикладного сенсу економічним дослідженням з погляду необхідності їх врахування в державно-управлінських впливах, незважаючи на декларований стиль саморегулювання ринку.

По-третє, як відомо, інноваційний поступ людства орієнтований на економічне зростання та розвиток. Однак варто зазначити, що без врахування вичерпності природних ресурсів, проблем екологічної безпеки, утилізації відходів тощо не може бути гармонійного взаємозв'язку між природним середовищем і життєдіяльністю людини. Через те, необхідним є пошук нових проєктів, відповідних рішень для обоюдності позитивного впливу як на цілі

сталого розвитку, так і бізнес-результати компанії, використовуючи при цьому інноваційні методи, технології тощо.

Саме тому дослідження у цій царині мають має високе практичне значення та потребує детального висвітлення у контексті досягнення гармонізації між якістю життя, існуванням та розвитком різноманітних біогеоценозів, раціональним природокористуванням з метою забезпечення стабільного відтворення збалансованого еколого-економічного зростання для забезпечення соціокультурних інтересів. У свою чергу, завдання державного регулювання національного еколого-економічного розвитку мають бути орієнтовані на: загальнонаціональні економічні умови, бізнес-середовище, некомерційний сектор діяльності та домашні господарства. На наш погляд, це дасть змогу більш глибоко усвідомити роль людини у збереженні та відтворенні природних екосистем, як основи її нормальної життєдіяльності у просторі та часі.

Крім того, необхідно також розробляти моделі забезпечення комплексного інноваційного розвитку без негативного впливу на навколишнє середовище та суспільство у цілому.

Проте, проблема інноваційних перетворень національної економіки в частині напрацювання якісного інституціонального механізму формування і реалізації державної політики щодо стратегічних пріоритетів регулювання еколого-економічного зростання залишаються недостатньо дослідженими. Саме ця обставина й визначає актуальність дисертаційної роботи Верстяка Андрія Васильовича та обумовлює її науково-практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими планами і темами

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт ВНЗ «Національна академія управління», у межах теми НДР ««Зелене» зростання та циркулярна економіка: українські перспективи післявоєнного відновлення» ВНЗ «Національної академії управління» (державний реєстраційний номер 0122U202055).

Автором обґрунтовано стратегічні пріоритети підвищення ефективності регулювання еколого-економічного зростання, спрямованих на забезпечення інноватизації економіки та визначено відповідні фінансові й інноваційно-інвестиційні механізми, що є важливим інструментом для досягнення сталого розвитку України в умовах глобальних викликів, війни та еколого-економічного зростання післявоєнної відбудови.

Беручи участь у грантовій програмі Європейського інституту інновацій та технологій (EIT-HEI) в межах ініціативи EIT Climate-KIC у проєкті «Innovation laboratories for climate actions ILCA (Інноваційні лабораторії для кліматичних змін, Наказ МОН України № 529 «Про державну реєстрацію проєктів, що виконуються» українськими вченими в рамках міжнародного науково-технічного співробітництва» від 04.05.2023 року), здобувачу вдалось обґрунтувати концепцію стратегії «Кліматично-орієнтованої дорожньої карти відновлення України» в межах створеної кліматичної лабораторії та проведення серії майстер-класів.

Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Обґрунтованість положень новизни забезпечується використанням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, зокрема, аналізу й синтезу, класифікації й систематизації, економіко-статистичного аналізу, моделювання, порівняння й аналогії до дослідження взаємозв'язків та взаємовпливів між еколого-економічним зростанням, трансформацією національної економіки на інноваційних засадах, а також в частині формування понятійного апарату даного наукового дослідження.

Всі наукові положення дисертаційної роботи мають достатній рівень обґрунтованості за рахунок: вивчення і критичного аналізу значної кількості наукових праць провідних учених з питань стимулювання ефективного використання ресурсів і природних активів (підвищення ефективності їхнього використання, зменшення кількості викидів шкідливих речовин і споживання енергії та забезпечення найбільш ефективного використання наявних ресурсів); збору й аналізу статистичної інформації щодо напрямів видатків бюджету на охорону навколишнього середовища, поточних витрат на охорону довкілля за видами природоохоронних заходів; здійснення систематизації теоретико-методологічних підвалин дослідження еколого-економічного зростання в умовах інноваційних змін у національній економіці; ретельного аналізу закономірностей еколого-економічного впливу на формування державної політики.

Достовірність наукових положень дисертації

Достовірність основних результатів, запропоновані автором наукові положення, висновки і рекомендації ґрунтуються на аналізі праць відомих українських та закордонних учених з питань проблематики функціонального значення еколого-економічного розвитку та зростання у системі національної економіки та її трансформації, необхідності державного регулювання еколого-економічного зростання, Законів України, Указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України з питань реалізації державної політики в Україні, Директив і Рекомендацій Ради ЄС стосовно європейської політики в частині регулювання екологічного та економічного розвитку.

Окрім того, достовірність результатів забезпечено практичним використанням окремих положень дослідження, про що свідчить наявність 8 довідок про впровадження. Слід також зазначити, що достовірність отриманих результатів підтверджується їхньою апробацією на 22 науково-практичних конференціях.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження

Наукова новизна положень дисертаційної роботи та важливість її результатів полягає у розробці й розкритті теоретико-методологічних і прикладних засад національного регулювання еколого-економічного зростання з європейським інтеграційним орієнтиром, а також у визначенні та

обґрунтуванні на цій основі концепту стратегічних пріоритетів державної політики щодо еколого-економічного зростання в цілому.

Серед вагомих здобутків і результатів дисертаційної роботи Верстяка А. В., що характеризуються науковою новизною, варто виділити основні:

1. Принципово новим аспектом у дисертаційному дослідженні є розробка Концепції стратегії післявоєнної кліматичної відбудови/модернізації України (с. 40; рис. 5.10 с. 362; рис. 5.11 с. 363; с. 366, 374, 382), яку засновано на теоретичному і практичному втіленні положень сталого розвитку, що базується на створенні кліматичних лабораторій з метою об'єднання ресурсів та знань задля досягнення відповідних цілей у післявоєнний період, а також осучаснення системної оцінки визначення ризиків пов'язаних із взаємодією різних заходів для ефективного розвитку національної економіки на інноваційних засадах.

2. На основі досвіду надбань вітчизняних та зарубіжних авторів, Верстяком А. В. вивчено, узагальнено та істотно поглиблено концептуальні положення еколого-економічного розвитку в умовах інноваційних змін у національній економіці та запропоновано розглядати еколого-економічну гармонізацію як метод конвергенції національних економік. Такий підхід дозволяє сприймати гармонізацію еколого-економічних систем між Україною та ЄС як стимул зростання «зеленої» економіки, впровадження принципів сталого розвитку, охорони навколишнього середовища, управління відходами, контролю якості повітря й промислового забруднення, охорони природи, біобезпеки тощо (с.42, с. 137-138, п. 4.2, с. 269, 377).

3. Важливою науковою новизною дисертації стало введення в науковий обіг дефініції «еколого-економічне зростання» (с. 41) яке, на думку автора, не має замінити сталий розвиток, а повинно становити практичний і гнучкий підхід досягнення конкретного вимірюваного прогресу у двох ключових аспектах: економічному та екологічному, враховуючи соціальні наслідки екологізації зростання відповідних економік (рис. 1.5 с. 73; с. 111, 297, 375). Авторська інтерпретація дозволяє повно і вичерпно обґрунтувати методологічні аспекти наукового дослідження, а також окреслити смисловий зміст еколого-економічного зростання, яке досягається шляхом побудови та реалізації ефективної еколого-економічної політики, збалансованого використання природного капіталу, імплементації заходів щодо зменшення забруднення, створення передумов для покращення загального соціального добробуту, збереження довкілля та біорізноманіття, що в кінцевому результаті дозволить досягнути еколого-економічної рівноваги.

4. У плані новизни, потрібно також звернути увагу на запропонований алгоритм емпіричного аналізу дивергентно-конвергентного еколого-економічного розвитку України та країн ЄС (с. 41-42; рис. 3.12 с. 246), який передбачає виявлення комплексу еколого-економічних показників, кластерів країн ЄС та України задля отримання адекватних емпіричних оцінок, а також безпосередню оцінку не тільки процесу зближення, а й інших патернів еколого-економічного розвитку.

5. До авторських результатів проведеного дослідження, які відповідають критеріям наукової новизни, належить обґрунтування концептуальних підходів дослідження та класифікації механізмів державного регулювання (рис. 1.9 стор. 85). Це надало змогу Верстяку Андрію Васильовичу розвинути методологічні засади регулювання еколого-економічного зростання в національній економіці на засадах сталості та розкрити їхню видову різноманітність, а також систематизувати форми регулювання еколого-економічного зростання. На рівні держави такі механізми реалізуються через жорсткі (нормативно-правове забезпечення, податки та збори) та м'які (субсидії, пільги, інформаційні та гібридні) інструменти; в громадянському суспільстві - через моніторинг, посередництво й партнерство; в бізнесовому середовищі - через корпоративну соціальну відповідальність, екологічні стандарти й аудит, а також співпрацю із стейкхолдерами. Важливо відмітити, що зазначені елементи утворюють триедину концепцію, яка формує спільні механізми регулювання, а саме: публічний екологічний аудит, публічно-приватне та соціальне партнерство (рис. 1.7 стор. 80).

6. Важливо зазначити, що у дисертаційній роботі обґрунтування теоретичних аспектів еколого-економічного зростання уточняється визначенням поняття «еколого-економічна конвергенція» (с. 43, с. 47, с. 205-206; рис.3.7 с. 219; с. 220, с.240, с.247), що полягає в досягненні балансу між економічним зростанням, інноваційним розвитком і збереженням довкілля. Заслуговує на позитивну оцінку те, що запропонований методологічний інструментарій оцінки еколого-економічної конвергенції, який, окрім класичних моделей бета-, сигма-, гамма- та дельта-конвергенції, передбачає використання методу висхідної конвергенції, ґрунтується на розробці необхідних стратегій, механізмів, політик, ефективного управління, інвестиціях у людський капітал та інфраструктуру, а також створенні сприятливих умов для підприємництва й інновацій.

7. На основі вивчення та аналізу статистичної інформації (рис. 4.1, 4.10, 4.11, 4.2, 4.27, 4.3, 4.4, 4.5, 4.8, 5.1, 5.8, 5.9, табл. 4.1, 5.1, 5.6, розділ 4, 5), в дисертаційній роботі представлено авторські висновки, щодо поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища, аналізу фінансового забезпечення еколого-економічної модернізації підприємств, потреби збільшення надходжень від екоподатків, фінансування еколого-економічного зростання (с. 335, 347, 373) та напрацювання шляхів активізації заходів для підвищення енергоефективності через заохочення скорочення споживання енергії в житловому й транспортному секторах, проведення відповідних інформаційних кампаній щодо переваг енергоефективності та можливостей впровадження енергоефективних технологій, а також запровадження обов'язкових енергетичних аудитів для державного та промислового секторів (с. 268). В результаті проведеного аналізу здобувачу вдалось дійти висновку, що незважаючи на виклики, пов'язані насамперед з екологічними наслідками війни, низьким рівнем добробуту й ефективності використання енергетичних ресурсів, для України є й позитивні тенденції:

зменшення викидів забруднювальних речовин, зростання використання відновлюваних джерел енергії тощо. У свою чергу дослідником обґрунтована необхідність залучення інвестицій у відновлювальні джерела енергії, покращення якості життя населення, а також розвивати циркулярну економіку, з метою забезпечення ефективного використання природних ресурсів і впровадження новітніх природоохоронних заходів з урахуванням публічних даних і екологічних зобов'язань (с. 268, с. 315).

8. На основі проведених досліджень, автором запропоновано поняття “екоінновації”, “зелені інновації” та “інновації еколого-економічного зростання” розглядати як тотожні. На думку здобувача, таке поєднання дозволяє більш структуровано та послідовно уявити процеси утворення екологічних інновацій. Це поєднує ключові групи суб'єктів і чинники, які сприяють еколого-економічному зростанню.

Повнота висвітлення і викладення сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих автором працях

Основні положення дисертаційної роботи з достатньою повнотою відображено в 54 наукових публікаціях, серед них: 1 монографія, 31 стаття у наукових фахових виданнях України та тих, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, в тому числі 4 статті у виданнях, індексованих у міжнародних наукометричних базах «Web of Science» і «Scopus», 22 публікації апробаційного характеру. Також видано 22 публікації Верстяка А. В. англійською мовою.

Методологічні, теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи пройшли апробацію і одержали позитивну оцінку на 22-ти міжнародних науково-практичних конференціях.

Тобто, є всі підстави стверджувати, що виконав всі вимоги щодо кількості та обсягу публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів

Теоретична цінність дисертаційної роботи та отриманих результатів визначається внеском автора у розроблення Концепції стратегії післявоєнної кліматичної відбудови/модернізації України, систематизації форм й методів оцінювання екологічних збитків від війни та обґрунтуванні концептуальної моделі, яка охоплює відповідні показники й індикатори еколого-економічного моніторингу на загальнодержавному, регіональному й локальному рівнях.

Сформульовані в результаті дослідження положення, висновки та пропозиції розширюють і доповнюють ряд аспектів теорії економічного зростання в умовах трансформації національної економіки і можуть слугувати теоретичною основою для подальшого розроблення концептуальних підходів щодо підвищення ефективності еколого-економічного зростання в умовах цифровізації, удосконалення нормативно-

правових засад з питань національної еколого-економічної політики.

Практичну значимість дисертаційної роботи підтверджено використанням наукових розробок і пропозицій Верстяка А. В. в інституціях різного рівня, що засвідчено відповідними довідками.

Відсутність у дисертації та наукових працях, які розкривають її результати, академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

При проведенні експертизи дисертаційної роботи в установі, де виконувалася дисертація, а також у спеціалізованій вченій раді повною мірою встановлено відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації на основі дослідження тексту роботи, опублікованих праць та використання спеціалізованого програмного забезпечення. Крім того, опубліковані праці у фахових виданнях та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, пройшли відповідне рецензування в тому числі щодо відсутності академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи результати дослідження, а також відмічаючи безумовну наукову та практичну цінність дисертаційної роботи Верстяка А. В. вважаємо, що слід звернути увагу на деякі дискусійні положення, а саме:

1. Загалом погоджуємось з ідеєю автора, що екологічні пріоритети повинні бути врахованими при розробці відповідних стратегій, планів розвитку, інвестиційних програм тощо. На нашу думку, це є надзвичайно важливим моментом, зокрема, у світлі гармонізації законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля, а також інтеграційної політики щодо охорони природи та боротьби з кліматичними змінами у всіх секторах економіки країни. (стор. 356). Проте, залишається не до кінця зрозумілою для нас позиція автора щодо того, як саме кореспондуються інтеграція між екологічною політикою ЄС та пріоритетними напрямками економічного зростання в Україні, а також піднесенням національної економіки на інноваційних засадах. На нашу думку, необхідно більш чітко вказати конкретні механізми та інструменти, які будуть використані для досягнення цієї мети.

2. В ході розкриття змісту параграфу 1.3 (стор.101-110, табл. 1.6, 1.7) автор вказує, що Україна мусить впроваджувати екологічні стандарти ЄС, підвищувати енергоефективність, розвивати «зелені» технології та зменшувати вплив на довкілля, а реалізація такої державної еколого-економічної політики сприятиме сталому розвитку України та її інтеграції з європейськими стандартами.

Натомість, при розгляді інтеграції екологічної політики ЄС у систему пріоритетних напрямків зростання економічного потенціалу України, потужним підсиленням роботи стало б детальне вивчення позитивного та негативного досвіду інших країн, що вже зреалізували схожі екологічні

програми інтеграції з ЄС. Це надало б можливість врахувати отримані результати та викладені щодо них висновки при розробці відповідних стратегій та інвестиційних програм у процесі державного господарювання України.

3. Недостатньо обґрунтованим, на нашу думку, є твердження автора про інституціональні зміни (рис. 2.1, стор. 123), а саме щодо запропонованої постановки нової наукової проблеми відносно процесу інституціональних змін у контексті еколого-економічного зростання. Варто було б більш чітко сформулювати свою авторську позицію згідно цього питання. Крім того, бажано проаналізувати наслідки та позитивні очікування щодо запропонованого авторського бачення інституціональних змін у перспективі, а також дати тлумачення того як такі зміни можуть бути використані для розробки стратегій управління і розвитку національної економіки в умовах екологічної нестабільності, зокрема, в умовах війни та повоєнного відновлення.

4. Слід відмітити, що у розділі 3 дослідження проведеного Верстяком Андрієм Васильовичем, підтверджена важливість отриманих результатів, зокрема, запропонованим автором алгоритмом аналізу дивергентно-конвергентного еколого-економічного розвитку України та країн ЄС (рис. 3.12). Здобутки автора є надзвичайно важливими для науки і мають теоретичну вагомість та практичне значення. З одного боку, такий «підхід передбачає аналіз комплексу еколого-економічних показників, виявлення кластерів країн ЄС та України задля отримання адекватних емпіричних оцінок, безпосередню оцінку не тільки процесу зближення, а й інших патернів еколого-економічного розвитку», а з другого - такий аналіз може стати «основою для прийняття політичних рішень, розробки стратегій сталого розвитку й формування екологічно орієнтованих бізнес-практик» (стор. 246).

Однак, розроблений алгоритм емпіричного аналізу дивергентно-конвергентного еколого-економічного розвитку України та країн ЄС варто було б розширити включенням в аналіз більш широкого спектру індикаторів, зокрема: соціальних, політичних або технологічних, що дало б змогу отримати більш комплексні оцінки.

5. Ідентифікація проблем й обґрунтування напрямів удосконалення методик оцінювання спричиненої війною шкоди, а також проблематика екологічних наслідків, через збройну агресію РФ в Україні, весь час потребують вдосконалення відповідних методологій, насамперед, через обґрунтування еколого-економічних збитків та потреб на відновлення господарки України. Зазначимо, що науково-практичне бачення таких проблемних питань зрозумілою думкою висвітлено у дисертації (параграф 5.1, стор. 318- 334, рис. 5.1-5.4, табл. 5.1-5.4) та відображає позицію автора.

Разом з тим, деякі проблемні аспекти залишилися не повністю вирішеними та розкритими. *По-перше*, дискусійним моментом є представлена розробка комплексної систематизованої платформи збору інформації щодо наслідків для природного середовища та екологічних

збитків лише крізь призму моніторингу без відповідної математичної моделі для дослідження еколого-економічних систем, що є однією з важливих складових для розробки ефективних стратегій відновлення й сталого розвитку в умовах післявоєнного періоду. *По-друге*, при розгляді форм і методів оцінювання збитків, завданих збройною агресією РФ, варто було б проаналізувати можливі причини відмінностей результатів, насамперед у табличній формі, а також визначити обмеження та недоліки використання кожного з них в українських реаліях. Разом з тим, зроблені зауваження та висловлені дискусійні положення не заперечують позитивній оцінці дисертаційної роботи в цілому та підкреслюють високий теоретико-практичний науково-професійний рівень здобувача.

Окремі зауваження можна розглядати як побажання Верстюку Андрію Васильовичу подальшого плідного дослідження проблемних питань у цій царині.

Відповідність установленим вимогам «Порядку присудження наукових ступенів»

Назва дисертації відбиває її зміст, що у свою чергу свідчить про досягнення сформульованої мети, та вирішення поставлених автором задач дослідження. Робота в достатній мірі ілюстрована таблицями, рисунками, графіками, викладена лаконічною науковою мовою. По кожному розділу дисертації і роботі в цілому зроблено чіткі висновки, одержані автором особисто. Оформлення і зміст дисертаційної роботи відповідають вимогам що висуваються до докторських дисертацій спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Автореферат за своїм змістом цілком відповідає основним положенням та висновкам дисертації, відображає її структуру і порядок викладу матеріалу.

Загальний висновок

Аналіз змісту дисертаційної роботи Андрія Васильовича Верстяка «Стратегічні пріоритети регулювання еколого-економічного зростання в умовах інноватизації економіки», реферату дисертації, ознайомлення з науковими публікаціями здобувача свідчать про те, що наукова праця має значення для науки і практики, сприяє розв'язанню важливої наукової проблеми щодо стратегічних пріоритетів підвищення ефективності регулювання еколого-економічного зростання, спрямованих на забезпечення інноватизації економіки в умовах сучасних викликів та обґрунтовано на цій основі Концепцію стратегії післявоєнної кліматичної відбудови/модернізації України.

Незважаючи на окремі вищезазначені зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи, необхідно зазначити, що її основні положення, висновки та рекомендації мають належну аргументацію, достатньою мірою обґрунтовані та науково достовірні.

На підставі викладеного вище, можна зробити висновок про те, що дисертація «Стратегічні пріоритети регулювання еколого-економічного зростання в умовах інноватизації економіки» є цілісним, самостійним і завершеним дослідженням, за змістом, структурою, обсягом та оформленням цілком відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук відповідно до «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її автор – Верстюк Андрій Васильович заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
радник члена Рахункової палати

Степан ГОЛУБКА

Підпис	<i>Голубка С.М.</i>
підтверджую:	<i>Валюшина</i>
Управління по роботі з персоналом Рахункової палати	
"23"	<i>04 2022</i> р.

